

BESZÁMOLÓ A *TEPLOMI BERENDEZÉSEK* *A MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBEN* CÍMŰ KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉSRŐL

Budapest, 2023. szeptember 22.

TIHANYI ANNA

A múzeumok életében forró témának számító repatriáció kérdése a liturgikus tárgyakkal, a templomi berendezésekkel kapcsolatban is joggal merül fel. A Néprajzi Múzeum gyűjteményében szép számmal találhatóak festett templomi berendezések, amelyek közül a kemsei református ormánsági templom karzatmellvédtáblája a beszélgetés időpontjában a múzeum aulájában volt kiállítva a hónap műtárgyaként. Ez a tárgy fontos hivatkozási ponttá is vált az *Ars Sacra* fesztivál keretében belül megrendezett *Templomi berendezések a múzeum gyűjteményében* című kerekasztal-beszélgetésben. A szeptember 22-én délután négy órakor kezdődő esemény házigazdái a Néprajzi Múzeum etnográfus-muzeológus munkatársai, Schleicher Vera és Sedlmayr Krisztina voltak, akik Zentai Tünde etnográfus és Entz Géza művészettörténész meghívottakkal beszélgettek. A kerekasztal-beszélgetésben olyan kérdéseket jártak körbe, mint például a forrásközösség és a múzeumokban őrzött tárgyak kapcsolata, a tárgyak és templomi berendezések helyszíni és múzeumi megőrzésének problémái, kihívásai.

A beszélgetés Sedlmayr Krisztina köszöntő és az alkalmat ismertető bevezetőjével kezdődött, melyben bemutatta a Néprajzi Múzeum honlapján működő, az állami és egyházi fenntartású közgyűjteményekben őrzött templomi faberendezések online katalógusát.¹ Kiemelték Kiss Margit nyugalmazott néprajzos muzeológus szerepét, hiszen az ő kutatómunkájának az érdeme volt az online katalógus tartalmának létrehozása, amit Semsey Balázssal, az Iparművészeti Múzeum művészettörténész muzeológusával közösen végeztek el. Az online katalógusban vált publikussá a magyar nyelvterületen ismert, a különböző közintézményekben szétszóródott, a református templomok famennyezeteinek, faberendezéseknek, liturgikus tárgyaknak múzeumonként, templomonként és tárgytypusonként kereshető katalógusa.

Ezután Zentai Tünde rövid összefoglalóját hallhattuk a festett templomok kutatásának történetéről, nagyobb korszakairól, az európai stílusirányzatok fontosabb magyarországi képviselőiről. Zentai Tünde egyúttal rámutatott a magyar nyelvterületen található festett templomok további kutatásának irányára. Az on-

¹ famennyezet.neprajz.hu (Utolsó letöltés: 2023. október 12.)

line katalógus legfontosabb szerepének azt tartja, hogy egyfajta bázisként szolgál a további komplex kutatásokhoz, mely a templomok helyszíni feltárását és a hozzájuk kapcsolódó levéltári források feldolgozását igényli – ahogyan azt Balassa M. Iván megtette az erdélyi unitárius templomok vagy Zentai Tünde a dél-dunántúli templomok esetében.

Ezután Sedlmayr Krisztina különböző példákon keresztül beszélt a közintézményekbe került templomi berendezések lehetséges útjairól. A legtöbb példa arra mutatott rá, hogy a tárgyak nagyrészt vagy a gyűjteményekben maradnak, vagy kiállításokba kerülnek (például a magyarkomjádi ikonosztáz a nyíregyházi Görögkatolikus Múzeumba, a magyarfülpösi mennyezet kazettái a sárospataki Rákóczi Múzeumba vagy a kemsei szószék és szószékkosár a Debreceni Református Kollégium Múzeumába). A tárgyak raktárakban való őrzése azonban nem jelenti a forrásközösségtől való elzártságot. A Néprajzi Múzeumot 2023-ban kereste fel a homoródszentlászlói lelkész azzal a kéréssel, hogy a raktárakban megnézhesse a templom egykori mennyezettábláit, melyeket így fényképeken a híveinek is „hazavihetett.” A tárgyak forrásközösségekbe, az eredeti templomba való visszaküldését példázta a hódmezővásárhelyi őtemplomból származó szószékkorona és a mennyezettáblák sorsa. A tárgyak Kiss Margit kutatásának eredményeképpen a múzeum tulajdonában megmaradva, de visszakerültek a templomba 2012-ben. A templomi tárgyak és a közösségek kapcsolatára, a múzeum és a közösség közötti együttműködésekre érdekes példaként került említésre a magyarfülpösi templom kazettáinak rekonstruálása, amelynek eredményeképp létrejött rekonstrukció Sedlmayr szerint a hitelesség szempontjából aggályos, azonban azt elismerte, hogy társadalmi igény hívta életre, és fontos szerepe volt a közösség életében.

A bemutatott példákban szereplő templomok mind magyarországi és romániai magyar ajkú településekről származnak, ezért indokolttá vált, hogy a hallgatóság számára kevésbé ismert romániai műemlékvédelem kontextusával is megismerkedjünk. Entz Géza a jelenlegi, Magyarországon tapasztalt hanyatlással szemben egyértelmű fejlődésként írta le a romániai műemlékvédelem alakulását: kiemelte a restaurátor szakma erősödő támogatottságát, a magyar nyelvű művészettörténet fejlődését, illetve a templomi faberendezéseket feldolgozó jelentősebb publikációkat.

Mi a Néprajzi Múzeum vezetésének álláspontja a tárgyak visszaszámaztatását illetően? – kanyarodott vissza a beszélgetés a gyűjteményekben őrzött tárgyak sorsára. Schleicher Vera válaszában leszögezte, hogy a kérdés jelen esetben nem a repatriáció eredeti jelentéséhez, azaz nem a tárgyak beszerzésének jogilag, etikailag aggályos körülményeihez kapcsolódik. A szakrális tárgyakhoz használóik mélyen, identitásformálóan kötődnek, ami miatt joggal fogalmazhatnak meg kérést viszsaszolgáltatásukhoz. Azonban inkább az a jellemző tendencia, hogy a templomi berendezéseket a hitközség eladta, mert vagy nem tudták finanszírozni a felújításukat, vagy korszerűbb berendezésekre cserélték le azokat. Schleicher Vera szerint tehát

a visszaszolgáltatás problematikája helyett fontosabb a tárgyakat olyan örökségként kezelni, amellyel a múzeum osztozik a közösséggel, hitközséggel. A múzeumok (és a Néprajzi Múzeum) legfontosabb felelősségeként azt fogalmazta meg, hogy a tárgyakhoz való hozzáférést biztosítsa (például publikálással, digitalizálással), ezáltal megnyitva az utat a különböző értelmezéseknek és felhasználásoknak. A múzeumnak tehát inkább az a feladata, hogy együttműködjön a forrásközösséggel, s az felhasználhassa a múzeumi tudást, és visszafordíthassa a saját javára.

Zentai Tünde hozzátette, hogy a tárgyak visszaszolgáltatásának kérdése természetesen helyzetfüggő. Kemse esetében, ahol a hitélet erősen hanyatlóban van, s ahol maga a község adta el a templomi berendezést még az 1910-es években, nem lenne sem jogszerű, sem kifizetődő a tárgyak visszaszolgáltatása. Ellenben ha egy aktív hitéletet élő közösségben igény formálódik arra, hogy a tárgyak visszakerüljenek a templomba, akkor a visszaszolgáltatás tekinthető a legetikusabb és legautentikusabb megoldásnak.

A kerekasztal-beszélgetés egyrészt tisztázta, példákkal illusztrálta a múzeumok lehetséges válaszait arra vonatkozóan, hogyan lehet a templomi berendezéseket kezelni a gyűjteményekben, illetve a forrásközösségekkel együtt. A beszélgetés menetében a tárgyak visszaszolgáltatásának kérdésére irányuló fókusz áttolódott a tárgyak örökségként való értelmezésére. Ebben az aspektusban a kérdés már nem az, hogy vissza kell-e szolgáltatni vagy sem, hanem hogy a közösség és a múzeum hogyan működik együtt, hogyan lépnek párbeszédbe. Mi a közösség célja a múzeumi tudással, és a közösségi tudásokkal párbeszédbe tud-e lépni a múzeumi? Ahogyan azt Zentai Tünde is megfogalmazta, a megoldások helyzetfüggőek. Ezért a fentebbi, már elméleti kérdések is megvalósult vagy folyamatban lévő együttműködésekre reflektálva válhatnak igazán érthetővé, kézzelfoghatóvá és megvitathatóvá.